

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Програма навчальної дисципліни

Геоморфологія і геологія України

(назва навчальної дисципліни)

напря́м _____ 6.040104 - Географія _____
(шифр, назва напрямку)

спеціальність _____ _____
(шифр, назва спеціалізації)

факультет геології, географії, рекреації і туризму

кафедра фізичної географії та картографії
(назва підрозділу)

2015 / 2016 навчальний рік

Програму обговорено та рекомендовано до затвердження Вченою радою
факультету геології, географії рекреації і туризму

“ _____ ” _____ 20__ року, протокол №__

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: професор Жемеров Олександр Олегович

Програму схвалено на засіданні кафедри
фізичної географії та картографії

Протокол від “ _____ ” _____ 20__ року №__

Завідувач кафедри фізичної географії та картографії

_____ (Пересадько В.А.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Геоморфологія і геологія України» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

бакалаврів

(назва рівня вищої

напрямку 6.040104 – Географія

спеціальності _____

освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

Предметом вивчення навчальної дисципліни є геолого-геоморфологічні особливості території України – тектонічна будова та її походження, геологічні системи, основні форми рельєфу та зв'язок їх з тектонічною і геологічною будовою.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Історія геолого-геоморфологічних досліджень України. Рівнинні території України.

2. Гірські території України. Прикладні аспекти геолого-геоморфологічних досліджень.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. **Метою** викладання навчальної дисципліни є формування понять про особливості геоморфологічної, тектонічної і геологічної будови території України, про сучасні геолого-геоморфологічні процеси та походження різних форм рельєфу на території держави.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є *виклад теоретичних основ геоморфології і геології України, висвітлення найважливіших прикладних аспектів цих знань.*

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання:

Фахові компетентності:

- базові знання про геоморфологічну, геологічну і тектонічну і будову території України;

- основні фактори рельєфотворення на території України, своєї місцевості; генетичні типи рельєфу, характерні для України;

- прикладні аспекти вивчення геоморфологічної, тектонічної і геологічної будови України;

- здатність користуватися геоморфологічними і геологічними картами для укладання комплексної характеристики території.

Знання:

- історія геоморфологічних і геологічних досліджень території України;

- принципи й особливості геоморфологічного районування України;

- форми рельєфу природного і антропогенного походження;

- прикладні аспекти вивчення геоморфологічної, тектонічної і геологічної будови України.

Уміння і навички:

- визначити за картами, профілями, блок-діаграмами, статистичними даними й ін. провідні фактори рельєфотворення для різних регіонів України;

- укладати тематичні карти: геологічну, новітніх тектонічних рухів, сучасних геоморфологічних процесів;

- укласти геоморфологічні профілі та геологічні розрізи за допомогою карт атласів;
- вирішувати за топографічними картами елементарні геоморфологічні задачі для інженерних цілей (проектування залізниці, автомагістралі, водосховища тощо).

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <i>0401 природничі науки</i>	Самостійного вибору навчального закладу	
	Напрямок підготовки <i>6.040104 Географія</i>		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): <i>географ, викладач географії</i>	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання: -		4-й	5-й
Загальна кількість годин - 108		Семестр	
		8-й	9-10-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 6	Освітньо-кваліфікаційний рівень: <i>бакалавр</i>	24 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		12 год.	2 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		72 год.	100 год.
		ІНДЗ: -	
		Вид контролю: тест	

Примітка:

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36 : 72

для заочної форми навчання – 8 : 100

2. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. ІСТОРІЯ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНИ. РІВНИННІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Тема 1. Історія геолого-геоморфологічних досліджень території України

Дослідження геологічної будови України у XIX ст. Внесок П. Тутковського у вивчення рельєфу країни. Початок систематичних геоморфологічних досліджень території

України у ХХ ст. Перша зведена робота „Рельєф УРСР” (М.І. Дмитрієв, 1936). Харківська наукова геоморфологічна школа (Д.М. Соболев, М.І. Дмитрієв, С.І. Проходський, І.Г. Черваньов, В.Ю. Некос та ін.). Перший навчальний посібник „Геоморфологія УРСР” (В.Г. Бондарчук, 1949). Наукові геоморфологічні школи України - київська (О.М. Маринич, М.І. Щербань, П.Г. Шищенко, І.М. Рослий, В.П. Палієнко та ін.), львівська (П.М. Цись, К.І. Геренчук) та інші. Сучасні методи геолого-геоморфологічних досліджень території України.

Тема 2. Фактори рельєфотворення

Тектонічна структура території України: Український щит, Овруцька синкліналь, Волино-Подільська плита, Дніпровсько-Донецька западина, Причорноморська западина, Скіфська плита; Карпати, Кримські гори, Добруджа.

Структура океанічної кори у межах Чорного моря.

Неотектонічні рухи. Клімат. Давні зледеніння на території сучасної України. Діяльність поверхневих і підземних вод. Біотичні фактори. Антропогенні фактори рельєфоутворення.

Тема 3. Геоморфологічна будова рівнин України

Геоморфологічне районування території України. Полігенна рівнина України як провінція Східноєвропейської рівнини. Морфоструктура і морфоскульптура геоморфологічних областей Полігенної рівнини України: Приприп'ятської низовини, Волино-Подільської височини, Азово-Придніпровської височини, Придніпровської низовини, Середньоруської височини, Донецької височини, Причорноморської низовини і рівнинного Криму. Поширення і походження льодовикових, водно-льодовикових, денудаційних, водно-ерозійних, водно-акумулятивних, абразивно-акумулятивних, карстових, суфозійно-просадкових, субаеральних (лесових), зсувних та інших форм рельєфу у межах Полігенної рівнини України.

Розділ 2. ГІРСЬКІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ГЕОЛОГО-ГЕОМОРФОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Тема 1. Геоморфологічна будова Українських Карпат

Українські Карпати як частина провінції Східних Карпат. Геологія Карпат. Морфоструктура і морфоскульптура геоморфологічних областей: Українські Карпати, Передкарпатська височина, Закарпатська низовина. Особливості геоморфологічної будови орографічних зон гірських Карпат: Зовнішніх Карпат (Бескиди, Горгани, Покутсько-Буковинські Карпати), Вододільно-Верховинських Карпат, Полонинсько-Чорногірських Карпат (Полонинський хребет, масиви Свидовець, Черногора та ін.), Рахівського масиву й Чивчинських гір, Вулканічного (Вигорлат-Гутинського) хребта. Поширення і походження водно-ерозійних, водно-акумулятивних, гравітаційних, структурно-денудаційних, льодовикових, кріогенних, карстових, вулканічних та інших форм рельєфу в Українських Карпатах.

Тема 2. Геоморфологічна будова Кримських гір

Кримські гори як частина провінції Кримсько-Кавказьких гір. Геологія Кримських гір. Морфоструктура та морфоскульптура Головного гірського пасма (Яйли), Внутрішнього і Зовнішнього передгірних пасом Кримських гір, Південного берегу Криму. Поширення і походження водно-ерозійних, денудаційних, гравітаційних, зсувних, карстових, вулканічних, органогенних та інших форм рельєфу у Кримських горах, а також форм грязьового вулканізму на Керченському півострові. Морські тераси, шельф і береги Чорного моря.

Тема 3. Прикладні питання вивчення рельєфу України

Антропогенний рельєф України: інженерно-будівельний, гірничопромисловий, агрогенний, селитебний. Пошукові геолого-геоморфологічні дослідження. Пошуки нафти й газу (напрямки: регіональний геоморфологічний аналіз, морфоструктурний аналіз, палеогеоморфологічний аналіз, морфометричний аналіз). Пошуки розсипних та осадових родовищ корисних копалин. Геоморфологічні дослідження у природокористуванні, для інженерних цілей, для оптимізації навколишнього середовища.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усьо го	у тому числі				
л		п	ла б	інд	ср	л		п	ла б	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	¹⁰	11	12	13
Модуль 1												
Тема 1	9	4	2	-		3	9	1	-			8
Тема 2	9	4	2			3	9	1	-			8
Тема 3	9	4	2			3	9	1	1			7
Разом за модулем1	27	12	6			9	27	3	1			23
Модуль 2												
Тема 1	9	4	2	-		3	9	1	-			8
Тема 2	9	4	2			3	9	1	-			8
Тема 3	9	4	2			3	9	1	1			7
Разом за модулем2	27	12	6			9	27	3	1			23
Усього годин	54	24	12			18	54	6	2			46
Індивідуальне НДЗ												
Усього годин	-						-					

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

5.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Орогідрографічний опис території	2
2	Побудова гіпсометричного профілю та геологічного розрізу уздовж лінії Харків – Кременчук - Кривий Ріг - Одеса	2
3	Побудова карти сучасних тектонічних рухів на території одного з регіонів України (за варіантами)	2
4	Проектування невеликого водосховища на річці за топографічною картою м-ба 1: 25 000	2
5	Проектування автомобільної дороги-серпантину за топографічною картою м-ба 1:25 000	2
6	Укладання карти геоморфологічного районування території України	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денне	заоч
1	Дослідження геологічної будови України у ХІХ ст. Внесок П. Тутковського у вивчення рельєфу країни	12	17
2	Структура океанічної кори у межах Чорного моря	12	17
3	Полігенна рівнина України як провінція Східноєвропейської рівнини	12	16
4	Геологія Карпат. Сучасні геологічні процеси в Українських Карпатах	12	17
5	Загальна тектонічна й орографічна будова Кримських гір	12	17
6	Антропогенний рельєф України	12	16
	Разом	72	100

6. Індивідуальні завдання

На денному і заочному відділеннях такі завдання не передбачені.

7. Методи навчання

До основних методів навчання належать: лекції (з мультимедійними презентаціями), практичні роботи, самостійна робота студентів згідно з програмою курсу.

8. Методи контролю

До методів контролю належать: задача практичних робіт (графічних, картографічних тощо); поточне експрес-опитування; тестовий контроль – поточний і підсумковий.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль 8 семестр

Поточне тестування та самостійна робота						Сума
Модуль 1			Модуль 2			
T1	T2	T3	T1	T2	T3	100
$5m + 10n$	$5m + 10n$	$10m + 5n$	$5m + 10n$	$10m + 10n$	$10m + 10n$	

T1... T3 – теми модулів; m – теорія; n – задача практичної роботи.

Екзамен 8 семестр

Поточне тестування та самостійна робота		Підсумковий семестровий контроль (екзамен)	Сума
Модуль 1	Модуль 2		
30	30	40	100

Модуль 1 + Модуль 2 = 60 балів

Засвоєння кожної теми оцінюється за сумою балів отриманих за:

- виконання і задачу практичної роботи;
- задачу теоретичного матеріалу під час поточного експрес опитування і тестового модульного контролю.

Мінімальна сума балів для зарахування теми складає 50 % від вказаної в таблиці.

Екзаменаційна оцінка складається з суми балів за поточний модульний контроль (60 %) і суми балів підсумкового контролю (40 %). При визначенні частки кожного модуля поточного контролю вираховується відсоток, який складає відповідна кількість балів модуля розрахована від 60 %.

До підсумкового контролю допускається студент, який за результатами поточного модульного контролю отримав 30 балів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS (скасована)	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	
50-59	E		
1-49	FX	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендоване методичне забезпечення

Базова література

1. Геоморфология Украинской ССР / Под ред. И.М. Рослого. – К.: Вища шк., 1990. – 287 с.
2. Маринич О.М. Фізична географія України: Підруч. / О.М. Маринич, П.Г. Шищенко. – К.: Знання; КОО, 2003. – 479 с.
3. Географічна енциклопедія України: В 3-х т./ Відпов. ред. О.М. Маринич. – К.: УРЕ, 1989-1993.
4. Заставний Ф.Д. Географія України / Ф.Д. Заставний. – Львів: Світ, 1994. – 472 с.

Допоміжна література

1. Бондарчук В.Г. Геоморфологія УРСР / В.Г. Бондарчук. – К.: Рад. шк., 1949. – 240 с.
2. Дмитрієв М.І. Рельєф УРСР (геоморфологічний нарис) / М.І. Дмитрієв. - Харків: Рад. шк., 1936. - 168 с.
3. Палиєнко В.П. Некоторые общие закономерности неотектоники Украины / В.П. Палиєнко // Сейсмопрогностические исследования на территории УССР. - К.: Наук. думка, 1988. – С. 96-106.
4. Цись П.М. Геоморфологія УРСР / П.М. Цись.- Львів: Видав. Львів. ун-ту, 1962. – 223 с.
5. Геологические памятники Украины: Справ.-путеводитель / Отв.ред. А.И. Зарицкий. – К.: Наук. думка, 1985. – 155 с.

Інформаційні ресурси

1. Фонди Центральної наукової бібліотеки ХНУ імені В.Н. Каразіна.
2. Фонд літератури та комп'ютерної бази даних лабораторії фізичної географії кафедри фізичної географії та картографії.
3. Ресурси Інтернету.